

26.1.2012

Dnro 1979/4/10

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Håkan Stoor

POTILASTA TAI OMAISIA ON KUULTAVA POTILAAN SIIRTYESSÄ UUTEEN HOITOPAIKKAAN

1 KANTELU

Kantelija arvosteli - - - päivätyssä kirjeessään A:n sairaalan psykiatrin, perusturvajohtajan ja perusturvalautakunnan menettelyä A:n sairaalan osaston lakkauttamiseen liittyvissä tapahtumissa. Kantelijan mukaan osaston lakkauttamisesta ja sairaalan toisen osaston toiminnan supistamisesta ei ole missään vaiheessa tiedotettu potilaille ja heidän omaisille.

Kantelun mukaan psykiatri ja perusturvajohtaja olivat kieltäneet potilaiden ja heidän omaistensa informoimisen pitkäaikaispotilaiden siirtämisestä yksityiseen hoitokotiin B:hen. Kantelija kertoo saaneensa tiedon potilaan siirtämisestä 29.4., jolloin hänelle kerrottiin, että siirto tapahtuisi 31.5. Kantelijan mielestä asiassa on rikottu potilaan tiedonsaantioikeuksia.

- - -

3 RATKAISU

Katson, että potilaan hoivakotipaikasta päätettäessä on menetelty potilaslain säännösten vastaisesti, kun potilasta tai kantelijaa hänen lähiomaisenaan ei ollut kuultu ennen päätöksen tekemistä (kohta 3.4).

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

3.1 Selvitys

3.1.1 Yleistä

- - -

Pitkäaikaispotilaiden hoivakotipalvelut oli tarkoitus kilpailuttaa omalle alueelle. Alkuvuodesta - - - selvisi kuitenkin, että heille jouduttaisiin väliaikaisesti järjestämään hoitopaikka, kunnes omalle alueelle kilpailutettava hoivakoti valmistuisi.

Peruspalvelujohtaja kiistää, että hän tai psykiatri olisi kieltänyt potilaiden ja omaisten informoimisen.

3.1.2

Potilaan siirtyminen hoivakotiin

Selvityksen mukaan potilaan potilaskertomukseen on merkitty seuraavaa:

- - -

Periaatteena pitkäaikaisten psykiatristen potilaiden hoidossa ja kuntoutuksessa on, että täysin epävarmasta asiasta ei puhuta potilaille, koska se tuottaa ahdistusta ja heikentää potilaiden toimintakykyä. Potilaita ja heidän omaisiaan informoitiin siinä vaiheessa, kun tiedettiin, mistä hoivapaikattultai-siin ostamaan.

3.3

Oikeusohjeet

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, jälj. potilaslaki) 1 §:ssä säädetään seuraavaa:

Lain soveltamisala (1 – 2 §):

Potilaan asemaan ja oikeuksiin terveyden- ja sairaanhoitoa järjestettäessä sovelletaan tätä lakia, jollei muussa laissa toisin säädetä.

"Terveyden- ja sairaanhoidolla" tarkoitetaan potilaan terveydentilan määrittämiseksi taikka hänen terveytensä palauttamiseksi tai ylläpitämiseksi tehtäviä toimenpiteitä, joita suorittavat terveydenhuollon ammattihenkilöt tai joita suoritetaan terveydenhuollon toimintayksikössä.

Oikeus hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon (3 §):

Potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. (2 mom.).

Potilaan tiedonsaantioikeus (5 §)

Potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan. Selvitystä ei kuitenkaan tule antaa vastoin potilaan tahtoa tai silloin, kun on ilmeistä, että selvityksen antamisesta aiheutuisi vakavaa vaaraa potilaan hengelle tai terveydelle.

Terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö ei osaa potilaan käyttämää kieltä taikka potilas ei aisti- tai puhevien vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta.

Potilaan itsemääräämisoikeus (6 §)

Potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietyistä hoidosta tai hoitotoimenpiteistä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Jos täysi-ikäinen potilas ei mielenterveydenhäiriön, kehitysvammaisuuden tai muun syyn vuoksi pysty päättämään hoidostaan, potilaan laillista edustajaa taikka lähiomaista tai muuta läheistä on ennen tärkeän hoitopäätöksen tekemistä kuultava sen selvittämiseksi, millainen hoito parhaiten vastaisi potilaan tahtoa. Jos tästä ei saada selvitystä, potilasta on hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena.

Tapauksissa, joita 2 momentissa tarkoitetaan, tulee hoitoon saada potilaan laillisen edustajan taikka lähiomaisen tai muun läheisen suostumus. Laillisen edustajan, lähiomaisen ja muun läheisen tulee suostumusta antaessaan ottaa huomioon potilaan aiemmin ilmaisema tahto tai, jos hoitotahtoa ei ole ilmaistu, hänen henkilökohtainen etunsa. Jos laillinen edustaja, lähiomainen tai muu läheinen kieltää hoidon antamisen tai hoitotoimenpiteen tekemisen potilaalle, potilasta on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä suostumisesta kieltäytyvän henkilön kanssa muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Jos laillisen edustajan, lähiomaisen tai muun läheisen näkemykset hoidosta eroavat toisistaan, potilasta on hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena.

Potilaan tahdosta riippumatta annettavasta hoidosta on voimassa, mitä siitä mielen-terveyslaissa, päihdehuoltolaissa (41/86), tartuntatautilaissa ja kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa (519/77) säädetään.

Potilaan edustajan tai läheisen tiedonsaantioikeus ja toimivalta (9 §):

Potilaan laillisella edustajalla taikka lähiomaisella tai muulla läheisellä on 6 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetussa tapauksessa oikeus saada kuulemista ja suostumuksen antamista varten tarpeelliset tiedot potilaan terveydentilasta. (1 mom.).

Alaikäisen tai 6 §:n 2 momentissa tarkoitetun potilaan huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla ei ole oikeutta kieltää potilaan henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi annettavaa tarpeellista hoitoa. (4 mom.).

3.4 Arviointi

3.4.1 Potilaslain soveltamisalasta

Potilaslain säännösten sananmuodon perusteella on tulkinnanvaraista, soveltuvatko ne potilaan hoitopaikan muuttamista koskevaan päätöksentekoon. Yhtäältä lain soveltamisala on laaja: Sen on yleislaki, jota sovelletaan terveydenhoitoa järjestettäessä, jollei muussa laissa toisin säädetä. Toisaalta potilaan tiedonsaantioikeutta ja itsemääräämisoikeutta koskevien säännösten muotoilu viittaa ensisijaisesti varsinaisten lääketieteellisten toimenpiteiden suorittamiseen. Lain 6 §:n perustelujen mukaan potilaan itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan potilaan oikeutta itse päättää hänen henkilökohtaiseen koskemattomuuteensa puuttumisesta (hallituksen esitys 185/1991 vp).

Mielestäni potilaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on kuitenkin nähtävä osana lain 3 §:ssä tarkoitettua hyvää hoitoa. Hoito on hyvää silloin, kun potilas on saanut osallistua hoidon suunnitteluun ja vaikuttaa hoitopäätöksiin. Jollei potilas kykene päättämään hoidostaan, on ennen tärkeää hoito-

päätöstä kuultava hänen edustajaansa, lähiomaista tai muuta läheistä. Kuulemisen tarkoituksena on potilaan oman tahdon ja edun selvittäminen ja siten hyvän hoidon turvaaminen.

Lisäksi on otettava huomioon, että tapahtumien aikaan (1.3.2010) tuli voimaan ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla tehty yleissopimus (ns. biolääketiedesopimus, laki 884/2009 ja asetus 117/2010). Sopimuksen 6 artiklassa säädetään, että silloinkin, kun potilas ei kykene päättämään hoidostaan, "[k]yseisen henkilön tulee mahdollisuuksien mukaan osallistua luvan [hoitoa koskevan suostumuksen] antamiseen". Määräys velvoittaa hoitolaitosta toimenpiteisiin potilaan osallistumisoikeuden turvaamiseksi. Nähdäkseni potilaslain 5 §:n säännöstä, jonka mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön, on tulkittava tämän mukaisesti.

Edellä kerrotun perusteella pidän perusteltuna soveltaa potilaslain tiedonsaantia ja itsemääräämisoikeutta koskevia säännöksiä mahdollisimman laajasti ja siten myös käsiteltävänä olevaan asiaan, ottaen kuitenkin huomioon päätöksen erityispiirteet.

3.4.2

Potilaslain soveltaminen käsiteltävänä olevaan asiaan

Edellä on käynyt ilmi, että osasto, jolla potilas oli hoidettavana, päätettiin lakkauttaa joulukuussa - - -. Tämän jälkeen hänelle jouduttiin hakemaan väliaikaista hoivakotipaikkaa, joka löytyi 30.3. toiselta paikkakunnalta. Asia varmistui 29.4., jolloin siitä kerrottiin kantelijalle. Potilaalle asiasta kerrottiin ilmeisesti vasta 12.5. Muutto tapahtui 31.5.

Selvityksestä käy siten ilmi, että siirtymisestä uuteen hoitopaikkaan ei kerrottu potilaalle tai kantelijalle ennen kuin päätös oli jotehty. Potilaslain keskeinen periaate on kuitenkin, että hoidosta on päätettävä yhteisymmärryksessä joko potilaan taikka hänen edustajansa, lähiomaisen tai muun läheisen kanssa. Tämä merkitsee sitä, että heitä on kuultava ennen päätöksen tekemistä.

Peruspalvelujohtajan selvityksessä on vedottu siihen, että potilas olisi ahdistunut, jos hänelle olisi annettu tietoa jo siinä vaiheessa, kun paikan järjestäminen oli epäselvää. Potilaskertomuksen merkinnät tukevat tätä näkemystä.

Totean, että lainsäädännössä on otettu huomioon, että potilaalle annettavalla informaatiolla voi olla hänelle haitallisia vaikutuksia. Potilaslain 5 §:n mukaan selvitystä eri hoitovaihtoehdoista eituule antaa silloin, kun on ilmeistä, että selvityksen antamisesta aiheutuisi vakavaa vaaraa potilaan hengelle tai terveydelle. Henkilötieto- ja julkisuuslain mukaan potilaan oikeutta saata tietoa omasta potilaskertomuksestaan voidaan rajoittaa muun muassa silloin, kuun tiedon arvioidaan vakavasti heikentävän potilaan mielenterveyttä (Hallituksen esitys julkisuuslaiksi 30/1998 vp, 11 §:n kohdalla).

Jos potilaan terveydentila puolestaan on sellainen, että hän ei ylipäänsä kykene osallistumaan hoitoaan koskevaan päätöksentekoon, on potilaan edustajaa, lähiomaista tai muuta läheistä kuultava ennen tärkeää hoitopäätöstä. Nähdäkseni potilaan siirtämistä toiselle paikkakunnalle on pidettävä tällaisena päätöksenä.

Selvityksessä ei ole tarkkaa tietoa potilaan päätöksentekokyvystä tai muusta terveystilasta. Jos potilasta on pidetty päätöksentekokykyisenä, häntä itseään olisi siis tullut kuulla ennen päätöksentekoa. Selvityksessä olevat tiedot eivät mielestäni tue sitä näkemystä, että tiedoista olisi aiheutunut hänelle niin vakavaa terveydellistä haittaa, että tietoa uudesta hoitopaikasta ei olisi voitu hänelle antaa.

Jollei potilasta taas ole pidetty päätöksentekokykyisenä, kantelijaa olisi hänen lähiomaisenaan tullut kuulla potilaslain 6 §:n periaatteiden mukaisesti. Kun kumpaakaan ei ole kuultu, katson, ettähoivakotipaikasta päätettäessä ei ole noudatettu potilaslain säännöksiä. Asiassa on siten menetelty virheellisesti.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen menettelyn virheellisyydestä - - - perusturvalautakunnan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän lautakunnalle jäljennöksen tästä päätöksestäni.